

ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА

ЯНУСЬ Наталя Володимирівна

УДК 58. 053. 02

РЕЦЕПЦІЯ РОБЕРТА БЕРНСА В УКРАЇНІ, РОСІЇ ТА ПОЛЬЩІ

10.01.05 – порівняльне літературознавство

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Тернопіль – 2006

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі теорії літератури та порівняльного літературознавства Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор філологічних наук, професор
ВЕРЕТЮК Оксана Михайлівна,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка,
кафедра теорії літератури та порівняльного літературознавства,
професор.

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор
ГЛОТОВ Олександр Леонідович,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка,
кафедра історії української літератури, професор;

кандидат філологічних наук, доцент
ШИМЧИШИН Марія Мирославівна,
Тернопільський національний економічний університет,
кафедра іноземних мов для
аграрних і економічних дисциплін, доцент.

Провідна установа: Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
кафедра теорії літератури та компаративістики, Міністерство
освіти і науки України, м.Київ.

Захист відбудеться “11” січня 2007 р. о 14 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради К58.053.02 по захисту кандидатських дисертацій при Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка (46027, м.Тернопіль, вул.М.Кривоноса, 2).

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (46027, м. Тернопіль, вул. М.Кривоноса, 2).

Автореферат розіслано “8” грудня 2006р.

Учений секретар спеціалізованої
вченої ради

В.Л. Гижий

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Зацікавлення творчістю національного поета Шотландії Роберта Бернса (1759–1796) іншомовним читачем – варіативне. В одній інонаціональній культурі з плином часу шотландський бард досяг такої акультурації, що став „своїм”, в іншій – в окремі періоди – досягав серед поетів-„чужинців” найбільшої популярності, ще в інших – пройшов непоміченим. Від перших наукових засновків і обґрунтувань Яусса, Ізера і Вайнріха (др. половина 60-х років ХХ століття) рецептивна естетика стає критерієм писання нової „історії літератури з точки зору читача” [Г.Р.Яусс, „Історія літератури як виклик, кинутий науці про літературу”, 1967; Г.Вайнріх, „Про історію літератури з перспективи читача”, 1969; В.Ізер, „Акт читання”, 1976 та ін.], а від ІХ Світового Конгресу Компаративістів (ICLA) (Інсбрук, Австрія, 1979) Яуссівська „Rezeptionsasthetik” стала важливою складовою порівняльного літературознавства у зрізі „рецепція одної національної літератури іншою (іншими)”¹. У такому компаративістичному вимірі рецепція поезії Р.Бернса іншими національними літературами допомагає краще пізнати творчість самобутнього шотландського поета, відкрити її нові грані; визначити її місце в європейській та світовій літературі, глибше пізнати власну літературу реципієнта самим реципієнтом, а, отже, таке дослідження ніколи не втрачає своєї актуальності. Особливо цікавим для рецептивного зіставлення є сприйняття творчості шотландського поета літературами іншого культурного обшару.

Вивчення творчості шотландського поета – преромантика, “найбільш популярного поета віку Чутливості” (Mazur & Bela, 1997) Р.Бернса в країнах слов’янського культурного простору – Україні, Росії та Польщі – крізь призму рецептивної естетики є актуальними в наш час і дозволить збагатити українську компаративістику новими знаннями в галузі міжлітературних відносин, закономірностей світового літературного процесу, порівняльного дослідження слов’янських літератур, перекладу, проблеми „свого” і „чужого” та ін.

Творчість Р.Бернса досліджували на своїй батьківщині та у США давно, на жаль, лише у контексті англійської літератури (Mary E. Brown “Burns and Tradition” (1984), Thomas Crawford “Burns: A Study of the Poems and Songs” (1960), DeLancey Ferguson “Pride and Passion: Robert Burns, 1759–1796” (1964), Franklyn Bliss Snyder “The Life of Robert Burns” (1968), Jack R. D. and Noble Andrew “The art of Robert Burns” (1982), David Daiches “Robert Burns” (1967), Donald A. Low “Robert Burns: The Critical Heritage” (1974), Robert A. Bennett “Introduction to Literature” (1981), G.Robert Carlsen “Western Literature. Themes and Writers” (1967) і т. п.). У відомих енциклопедіях “The World Book Encyclopedia” (1994) і “The New Encyclopedia Britannica” (1993) Роберт Бернс

¹Див. також матеріали ХІ Конгресу ICLA (Париж, Франція, 1985), зокрема 8-й том [Actes du XI Congres de C’AILC / Proceedings of The XI-th Congress the ICLA (Paris, 1985). Eds. Eva Kushner and Daniel Pageaux. – Bern: Peter Lang, 1989 – 1994. – Vol. 8 (Reception Studies. Ed. Rien T.Segers 1993). – 192 p.]

постає не тільки як відомий поет, але й як найвеличніший автор пісень за всю історію Британії. Наше завдання зосередити дослідницьку увагу на рецепції шотландського поета у слов'янському культурному просторі, порівняти три рецепції творчості Р.Бернса, які творилися в сусідніх слов'янських державах з таким подібним і неподібним історичним минулим. Ставлення до постаті шотландського поета у різні часи в Україні, Росії та Польщі було неоднозначне: найвища популярність змінювалась періодами незаслуженого забуття. Як варіює сприймання його поезії в контексті географічно-політичних, культурно-національних та історично-часових змін у цих трьох країнах? Коли досягає найвищого піку його популярність і найбільшого спаду? Чому? Якими шляхами приходив Р.Бернс у Росію, Україну й Польщу? Відповіді на ці та багато інших питань визначають зміст нашої дисертації.

Бернс віддавна привертав увагу українських (І.Франко, П.Грабовський, І.Симоненко, Я.Рудницький, О.Нечипорук та ін.) та російських (Д.Писарев, Г.Єлістратова, Б.Колесников, С.Орлов, А.Смірнов та ін.) дослідників, значно меншою мірою цікавилися ним науковці Польщі, що підтверджує відсутність там монографій-персоналій і дисертацій, присвячених творчості Р.Бернса. В Україні була захищена дисертація Є.Белашовою – “Роберт Бернс в перекладах С.Маршака” (Чернівці). У “радянській” Україні було написано дві фундаментальних праці з бернсознавства – “Поезія Роберта Бернса 1773–1789 рр.” (І.П.Симоненко) і “Великий поет Шотландії (Роберт Бернс в українських перекладах та літературознавстві)” (О.Д.Нечипорук), в яких автори досліджували життєвий і творчий шлях шотландського поета, згадували критичні відгуки відомих письменників, літературознавців про Р.Бернса, а також аналізували переклади його віршів. Внесок вищезгаданих українських дослідниць у радянське бернсознавство переконливо великий, проте зауважується політична заангажованість і радянська цензура наукових студій. Сучасне українське дослідження потребує нового переосмислення рецепції Р.Бернса, який з'явився в Україні більше ста п'ятдесяти років тому. Подібне стосується іншого прочитання Р.Бернса новим російським читачем. Зовсім не вивчалася рецепція Р.Бернса у Польщі – ні в самій країні, ні за її межами. Все це вимагає свого дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація “Рецепція Роберта Бернса в Україні, Росії та Польщі” виконана як складова частина комплексної теми „Проблеми рецептивної поетики, наратології і транслаторики в українсько-зарубіжних літературних зв'язках”, яку розробляють літературознавці кафедри теорії літератури та порівняльного літературознавства Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (№ державної реєстрації 0105U000718). Тему дисертації схвалено на засіданні бюро Наукової Ради при інституті літератури ім. Т.Г.Шевченка НАН України “Класична спадщина та сучасна художня література” (протокол № 2 від 25 травня 2004 року).

Об'єктом дисертаційного дослідження є поезія Р.Бернса та її українські, російські й

польські переклади, а також літературознавчі праці українських, російських та польських науковців, у яких простежується рецепція Р.Бернса.

Предметом дисертаційного дослідження є своєрідність освоєння поезії Р.Бернса слов'янською читацькою публікою в різні історичні періоди (з початку XVIII – до початку XXI століття).

Метою роботи є порівняльне дослідження особливостей рецепції творчості Р.Бернса в Україні, Росії та Польщі.

Характер дисертації та її мета імплікують розв'язання таких **завдань**:

- дослідити творчість Р.Бернса як предмет читання;
- розглянути творчість Р.Бернса як об'єкт перекладу;
- систематизувати факти перекладу, науково-критичного вивчення творчості Р.Бернса в Україні, Росії та Польщі;
- здійснити компаративістичне зіставлення українських, російських та польських перекладів, науково-критичних праць про творчість Р.Бернса;
- виявити, як творчість Р.Бернса проникає в музичну культуру трьох слов'янських народів;
- проаналізувати функції творчості Р.Бернса серед читацької публіки трьох країн;
- вивчити стан популярності Р.Бернса серед широких читацьких мас України, Росії та Польщі;
- розглянути рідкісне видання книги Я.Каспровича „Obraz poezji angielskiej” (1931 р.) в контексті рецепції Р.Бернса.

Теоретико-методологічною основою дослідження є теорія естетики рецепції й комунікації Г.Р.Яусса, В.Ізера та теоретичні концепти зарубіжних та українських учених (Г.Адлер, Г.Вайнріх, О.Веретюк, П.Віддовсон, Г.Гадамер, Р.Гром'як, А.Дранов, М.Зимомря, В.Ізер, Я.Лялевіч, А.Окопєнь-Славінська, Я.Славінський, О.Червінська та ін.), і попередніх дисертантів кафедри теорії літератури та порівняльного літературознавства Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, які виконували свої роботи в річизці комплексного дослідження “Проблеми рецептивної поетики, наратології і трансляторики в українсько-зарубіжних літературних зв'язках”. В основу дослідження лягли також методологічні положення компаративістів Б.Бакули, У.Вайшштейна, О.Веретюк, Д.Дюришина, А.Нямцу, Г.Янашек-Іванічкової та ін., праці, що торкалися проблем теорії перекладу (Е.Бальцежан, О.Веретюк, М.Зимомря, Р.Зорівчак, В.Коптілов, М.Лановик, І.Левий, М.Лукаш та ін.). Використані порівняльно-історичний, філологічно-описовий, типологічний, структурно-семантичний, структурно-функціональний та синтетичний методи дослідження.

Наукова новизна роботи виявляється як у перспективі розгляду вибраної проблеми

(зіставності спостережень), так і в результатах узагальнень. Врахувавши результати попередніх досліджень, вперше систематизовано здобутки українських, російських та польських бернсознавців, простежено динаміку й зіставлено три рецепції творчості Р.Бернса.

Дисертація є потрійно компаративістичною: по-перше, сама рецепція літературного твору (творчості письменника) однієї національної літератури іншою вже є важливою проблемою порівняльного літературознавства – нами вперше досліджено сприйняття творчості шотландського поета читацькою публікою слов'янського культурного середовища; по-друге, вперше зіставлено між собою три рецепції Р.Бернса – російську, українську та польську; вперше в Україні вивчено рецепцію Р.Бернса польським читачем, яка досі не досліджувалася в Польщі та інших європейських країнах, зроблено відповідні висновки про міжнаціональні, наднаціональні й окремі національні тенденції, тобто виділено спільне, подібне й окреме в цих процесах; по-третє, зроблено порівняння літературної творчості Р.Бернса з іншими видами мистецтв, в першу чергу – з музичною творчістю, й простежено, як поезія шотландського поета проникає в музичну культуру трьох слов'янських народів. Наукову новизну увиразнює також увага до західного шляху приходу поезії Р.Бернса в Україну.

Практичне значення отриманих результатів. Результати дисертаційного дослідження допоможуть осмислити поезію Р.Бернса у контексті рецепції його творчості українською, російською та польською літературами, з'ясувати місце письменника не тільки в українській літературі, а й у російській та польській. Матеріали дослідження можуть знайти практичне використання в процесі вивчення курсу зарубіжної літератури, літератур англomовного обшару, в розробці спецкурсів з порівняльного літературознавства, а також для написання курсових, дипломних та магістерських робіт.

Апробація результатів дослідження. Роботу обговорено та рекомендовано до захисту на засіданні кафедри теорії літератури та порівняльного літературознавства Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Її положення викладалися у доповідях на наукових конференціях різних рівнів: Міжнародному симпозиумі “Orbis Terrarum Івана Франка” (Дрогобич Львівської обл., 2005), VII Всеукраїнській науково-практичній конференції “Гуманітарні проблеми становлення сучасного фахівця” (Київ, 2006), а також на звітних наукових конференціях аспірантів та професорсько-викладацького складу Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (2004, 2005, 2006).

Публікації. За матеріалами роботи опубліковано 6 праць, з них 5 статей, у тому числі 4 – у наукових фахових виданнях, а також тези доповіді на конференції.

Обсяг і структура роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (227 позицій). Загальний обсяг роботи складає 199 сторінок

друкованого тексту. Основний текст викладений на 180 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми, визначено об'єкт, мету і завдання дослідження, представлено теоретико-методологічну основу дисертації й методи аналізу, стан дослідження проблеми, охарактеризовано наукову новизну і практичну цінність роботи, відображено її апробацію.

У першому розділі **“Рецепція Роберта Бернса в Росії”** простежується рецепція шотландського поета у читацькому середовищі Росії. Аналізуються російські переклади поезії Р.Бернса, літературно-критична думка, а також пісні на вірші шотландського поета у російській музиці.

У першому підрозділі **„Роберт Бернс російською мовою”** простежується шлях шотландського поета до російського читача від першого перекладеного російською мовою у 1800 р. вірша “На честь Томпсона”, перекладів І.Козлова “Сельский субботний вечер в Шотландии” та “К полевой маргаритке, которую Роберт Бернс, обрабатывая свое поле, нечаянно срезал железом сохи, в апреле 1786 года”. У першому вірші російський автор зберіг, не перекладаючи, чотиривірш Грея, який Р.Бернс використав як епіграф. І.Козлов називає й особу, якій присвячено переклад (Ал. Ан. В...к.вой). Перекладач передає думки автора безпомилково, але на завершення, замість прославлення Шотландії, І.Козлов пише власну імпровізацію “Святая Русь, о наша мать-земля” цілком у реаліях суспільно-історичної і культурно-історичної Росії, а не Шотландії. Тобто, за класифікацією В.Коптілова, має місце „замена образа оригинала его эквивалентом в переводе”. 1835 року був опублікований другий переклад І.Козлова – “К полевой маргаритке, которую Роберт Бернс, обрабатывая свое поле, нечаянно срезал железом сохи, в апреле 1786 года”. Аналізуючи переклад, дисертант спостеріг чітко виражену релігійність інтерпретатора: *“Мой черный день; и как узнать, что бог велел?”*. Цього не було в оригіналі Р.Бернса: *“Stern Ruin's plough-share drives, elate, full on thy bloom”* (Безжально руйнує плуг, що ділить, в очікуванні щастя, наповнений її цвітом). Згадуючи про Бога, І.Козлов перекладений текст намагався спрямувати на православного реципієнта. На „фактичного читача” [Ізер, 1996, 136–164] краще вплине вірш з релігійним підґрунтям, якщо він належить до того ж віровизнання, що й автор (тут автор – перекладач). 1837 року журнал “Библиотека для чтения” друкує вірш “Джон Ячмень” О.Сенковського, де Джон виступає в образі “Ивана Ерофеича Хлебного-зёрнышка”. Автор перекладу прославляє могутнього сина народу – Івана Хлібне-зернятко. Переклад сповнений алегорій, передається прагнення народу до єдності в боротьбі з тиранами.

До російського народу зміг донести бунтарську і волелюбну поезію сина гір такий же нескорений демократ – Михайло Ілларіонович Михайлов. Він переклав близько 10 творів поета:

“Джон Ячменное Зерно”, “Джон Андерсон, сердечный друг!”, “К полевой мыши, разоренной моим плугом”, “Пахарь”, “К срезанной плугом маргаритке”, “Злая судьба”. Переклади М.Михайлова порівнюються з аналогічними версіями І.Козлова та О.Сенковського, і, звичайно, з оригіналом шотландського поета. Російський читач мав змогу ознайомитися з перекладами з Р.Бернса у виконанні А.Федорова, М.Новича, О.Чуміної.

З 20–30-х рр. ХХ століття починається справжня російська бернсіана. Едуард Багрицький перекладає вірші Р.Бернса “Джон Ячменное Зерно” (1923), “Весёлые нищие” (1928). Перекладала Р.Бернса внучка відомого російського актора М.Щепкіна Тетяна Львівна Щепкіна-Куперник. 1936 року в Москві видавництво “Художественная литература” видало її книгу “Избранная лирика”, до якої ввійшли 74 переклади Р.Бернса. Вищезгадана збірка містила як і добре відомі російському читачеві поезії (“Субботний вечер поселянина”, “Пробираясь через рожь...”, “У меня есть жена...”, “Веселый вдовец”), так і нові, наприклад, “Молитва Святого Вилли”, “Привет поэта своему незаконному ребенку”, “Две собаки”, “Инвентарь”, “Хозяюшке Уочеп-Хауза”, “Мне слишком рано замуж”, “О, свистни...” та ін. Переклади Т.Л.Щепкіної-Куперник порівнюються з версіями О.Чуміної та з оригіналом Р.Бернса.

Але найкращим, найсамотнішим автором перекладів вважався С.Маршак. Радянський поет прекрасно знав шотландську поезію і водночас він добре відчував російський фольклор. Ось це поєднання наполегливої праці, знань, поетичної майстерності уможливило те, що С.Маршака вже тоді було визнано найкращим перекладачем за всю історію російського перекладу Р.Бернса. Перший переклад С.Маршака датується 1924 роком, його переклади мали найбільший наклад у СРСР, це говорить про неабияку популярність версій радянського автора. Збірки перекладів С.Маршака за радянських часів перевидавалися декілька разів.

У праці згадується книга “Песни и стихи” у перекладі В.Федотова з переднім словом С.Васильєва, яка вийшла у видавництві “Советская Россия” 1963 року. Російський автор намагався перекладати ті вірші Р.Бернса, яких не було у С.Маршака. Серед них поезії “Любовь моя еще дитя”, “Ленивый туман” та ін. Але спроба виявилася не зовсім вдалою. Переклади В.Федотова зазнали нищівної критики. Зокрема, нам відома стаття відомого російського поета і критика К.Чуковського “В защиту Бернса”, в якій автор звинуватив В.Федотова у неадекватності перекладу, нерозумінні оригіналу й надмірній русифікації бернсівського тексту.

У дисертації аналізуються переклади з Р.Бернса в суверенній Росії, виконані А.Смірновим, А.Кузнєцовим. Звертається увага на спосіб засвоєння поезії Р.Бернса російським читачем-перекладачем, на техніки перекладу, на ріст і спад популярності Р.Бернса серед російської читацької публіки. Розділ містить теоретичні положення Г.Вайнріха, Г.Гадамера А.Дранова, В.Ізера, М.Лановик, Г.Яусса.

Другий підрозділ „**Пісні Роберта Бернса в російській музиці**” є органічним продовженням

попереднього – він аргументує популярність Р.Бернса в Росії, простежуючи шляхи проникнення поезії шотландського поета в російську музичну культуру, аналізуючи джерела її музичності. Поет привертав увагу до себе як багатогранністю поетичного бачення світу, так і неповторною музичністю вірша. Пісенний характер його текстів сприяв їх адаптації на російський музичний ґрунт. Музичність у Р.Бернса асоціюється з пісенним характером поезій, мелодійною сутністю ліризму, широким виявом почуттів.

У Радянському Союзі широко перекладали російською мовою пісні Р.Бернса. Російські композитори Г.Свиридов, А.Александров, В.Волков, Д.Шостакович, Є.Колмановський, М.М'яковський, В.Оранський, М.Мільман, Г.Фрід поклали на музику поезію шотландського поета. Найвідомішими виконавцями романсів на вірші шотландського барда були А.Ейзен, О.Ведерніков, Т.Єрастова, П.Глибокий, Н.Рассудова, Р.Суховерко. Вірш з кантати Р.Бернса “Веселі жебраки” під назвою “Старая дружба” звучав у репертуарі відомого естрадного ансамблю “Песняры” (1981 р.). Величезною популярністю користувалась і сьогодні користується поезія шотландського поета серед російських бардів.

Третій підрозділ **„Російська науково-критична думка про Р.Бернса”** присвячено оглядові й аналізу російських історико-літературних та критичних праць про Р.Бернса. Вперше російська літературна критика висловилася про твори Р.Бернса 1821 року: у вступній статті до “Собрания образцовых русских сочинений и переводов в стихах, изданного Обществом любителей Отечественной словесности”, яке видавав професор І.Срезневський, згадується шотландський поет Роберт Борнс (саме так тривалий час транскрибувалося його прізвище російською мовою). Бернса сприймали як поета, який оспівує “любовь к отечеству, прекрасные берега Девонны... возвращение воина в родительскую хижину, народные поверья, приятные сельские вечера в кругу своих детей...” („Собрание образцовых русских сочинений”, (1821 р.). Згодом у російській критиці акцентувався реалістичний характер поезії Р.Бернса (О.Сенковський). У підрозділі простежується критична рецепція творчості Р.Бернса у працях В.Белінського, М.Огарьова, Д.Писарева. Російська літературна критика як реальна, так і революційно-демократична, зацікавилася постаттю шотландського “поета з народу”, на “народність” якого висловлювалися цілком полярні погляди. Поряд з постаттю шотландського поета згадувались і російські переклади його творів у виконанні відомих та мало відомих літераторів, деякі з них зазнавали нищівної критики з боку рецензентів.

Російська критика з початку ХХ століття вбачає у Р.Бернсі поета-бунтівника, поета з сильним темпераментом, який висміює релігійність і скнарність отців церкви. Погляди Р.Бернса намагалися ідентифікувати з комуністичною ідеологією, соціалізмом. Його порівнювали з французом Ж.-Ж. Руссо. До радянської рецепції Р.Бернса відносимо Г.Єлістратову, С.Орлова, Р.Райт-Ковальову, М.Морозова, Н.Демурову, А.Адаліс, Є.Клименко, їх літературно-критичні

праці творили продуктивну рецепцію шотландського поета, яка тоді мала місце в Радянському Союзі. У суверенній Росії відомі літературознавчі розвідки Д.Велікової, А.Смірнова, Т.Бітріх-Єремєєвої та ін. 2004 року була захищена кандидатська дисертація Ертнер Д.Є. на тему “Метафорический концепт в политических текстах Р.Бернса и их русских переводах”, яка засвідчила підвищення інтересу до творчості шотландського поета у пострадянській Росії.

Завершують розділ проміжні висновки, в яких обґрунтовано причини надзвичайної популярності шотландського поета в радянський період і помітного її спаду в пострадянський.

У другому розділі **“Рецепція творчості Р.Бернса в Україні”** досліджується українська рецепція шотландського поета.

У першому підрозділі **“Роберт Бернс українською мовою”** простежується шлях шотландського поета до українського читача, звертається увага на особливість цього шляху, викликану тривалим державно-політичним поділом України, яка перебувала у складі двох чужих держав: спочатку Російської та Австрійської імперій, пізніше Росії та Польщі. На початку новітньої доби українці опинилися у складі політичної системи, що радикально відрізнялася від соціального устрою, до якого частина з них звикла. Надмірно централізована влада не відчувала потреби брати до уваги погляди й бажання своїх підданих. Від громадян вимагали абсолютної покори й вірності, злиття з імперською (російською, австрійською) культурою. Гальмувався розвій національної української культури. Особливо давалася взнаки русифікація української літератури – оскільки за своєю мовою й культурою українці були близькоспорідненими з росіянами; імперський уряд розглядав Україну як суто російський край. Це позначалося й на зарубіжних перекладах. Понад століття до українського читача Р.Бернс нерідко ішов не “з перших рук”, через українського перекладача, в безпосередньому перекладі з шотландської на українську мову, а опосередковано, переважно через російськомовні переклади. Найчастіше відбувалося “зросійщення” української рецепції. Творчість відомого шотландця, селянського сина, який зумів зберегти мову свого народу й передавати його прагнення всьому світу, дуже імпонувала українському національному рухові, який протягом усього XIX ст. намагався витворити власні культурно-провідні кола, заповнити втрачені верстви української інтелігенції (магнateria, духовенство, вчені) новоствореною (селяни, дрібна інтелігенція). Р.Бернс приходить в Україну під час українського національного відродження, зокрема в часи українського класицизму, сентименталізму й романтизму. Аналізуються рецепції Р.Бернса Т.Шевченком і його наступниками – І.Франком, П.Грабовським, Лесею Українкою, В.Щуратом, українськими радянськими вченими й митцями. Простежується доля українських перекладів поезії Р.Бернса: від першого перекладу В.Кулика (“Джон Ячмінь”), перекладів В.Щурата (“Кругом лягла осіння мгла”, “Чим гарніше вона, тим ніжніше”, “Житє, страждане, смерть і прославленє преподобного Івана Ячменя. Були на всході три царі”, “Моє серце не тут, моя дума не тут”) до перекладів В.Мисика та

М.Лукаша; українськомовні переклади порівнюються з синхронними їм російськими версіями та оригіналами шотландського поета. Детальніше представляється постать І.Франка, який уперше ознайомив український загал з великим представником шотландської поезії. Його переклади з Р.Бернса “Молитва святого Віллі” (“О ти, що в небі там живеш”), “Чесна бідність”, “В чийх очах є сльози співчуття”, “Трагічний уривок”, “Чорт ухопив акцизного” і “Будь-що-будь” (“A man’s a man for a’that”) увійшли до скарбниці української літератури.

Помітний слід в українському освоєнні Р.Бернса залишив поет, критик і перекладач П.Грабовський, який з особливою шаную ставився до творчості митця Шотландії. У перекладацькому доробку українського поета є понад 20 віршів Р.Бернса та одна кантата. Першими перекладами з Р.Бернса у творчому доробку П.Грабовського були вірші: “Лорд Грегорі”, “Стокроть” (“До стокроти”) і “Поклик Брюса до дружини”. Чільне місце у перекладацькому доробку українського поета займає поема у віршах “Хома Баглай” (“Тем О’Шентер”). П.Грабовський українізує головних героїв Тема (Tam), Кетті (Kate) і Ненні (Nannie) – як Хому, Катерину і Ганну, переносючи їх на українську землю. У поемі фігурують “корима”, “горілка”, “шинкарка”, “чарка” і “кварта”. Розмаїтіше представлена різноманітна нечисть: “відьми”, “чорти”, “чортихи”, “упирі”, “гемонська мара”, “мерці”. Усі вони витанцьовували народні українські танці – гопака і метелицю. Цього всього, зрозуміло, не було у Р.Бернса, оригінали якого закорінювались у шотландський фольклор. Натомість П.Грабовський у доцільовому тексті використовував українські народні образи.

Поезія Р.Бернса викликала значний інтерес серед українських поетів другої половини ХІХ століття. Незважаючи на прагнення корифеїв українського вірша – Лесі Українки, П.Грабовського, І.Франка, тоді було перекладено тільки незначну кількість віршів. До українського читача не дійшли сатиричні епіграми й епітафії шотландського поета.

Перші українські радяннізовані переклади Р.Бернса, які вийшли окремою збіркою, опубліковані 1932 року В.Мисиком. Шотландські пісні та поеми перекладені в дусі радянської літератури, як цього вимагала атмосфера тоталітарного режиму.

Василь Мисик переклав 25 віршів поета, поеми “Веселі жебраки”, “Два собаки”, “Тем О’Шентер”. Поет першим доніс до українського читача малі сатири Р.Бернса – епіграми, які зачудовують своєю легкістю й гостротою, гармонійністю і водночас іронічною дотепністю. Одним з найкращих творів-посвят шотландському поетові українською мовою залишається вірш М.Бажана “Спомин про Бернса”, який є зразком поетичної майстерності.

Промовиста сторінка в історії української бернсіани – це переклади М.Лукаша. До українського читача у його майстерному віршуванні дійшло близько шістдесяти перекладів творів шотландського поета. М.Лукаш у своїй перекладацькій майстерності правомірно конкурує з відомим російським поетом С.Маршаком, переклади якого мають вишукане стильове звучання.

Переклади В.Мисика і М.Лукаша порівнюються з перекладами С.Маршака. Аналізуються також переклади Я.Рудницького, які були наближені до читачів-емігрантів і творилися в душі української діаспори.

Незважаючи на спад популярності творів Р.Бернса в незалежній Україні, він все ще залишається програмним письменником у шкільному курсі з літератури, на його творах виховуються молоді покоління українців нової незалежної держави.

Другий підрозділ **“Українська науково-критична думка про Р.Бернса”** присвячено оглядові й аналізу українськомовних науково-популярних праць про Р.Бернса, порівнюються інтерпретації життя й творчості Р.Бернса у двох імперських країнах (польській, радянській) і незалежній Україні, а також в українській еміграції. Критичні відгуки на вірші Р.Бернса з’явилися в українських виданнях з другої половини XIX століття. Першим критиком творів шотландського поета вважається Т.Шевченко. Своім висловом **“А Борнц усе-таки поет народний і великий”** він ніби передбачив популярність його творів серед українського народу. Дослідники творчості Т.Шевченка припускають, що він познайомився з творами Р.Бернса в Петербурзі. Українські літературознавці (А.Левенсон, Я.Рудницький, О.Нечипорук) схильні порівнювати життєвий і творчий шлях обох поетів.

Першим, хто порівняв великих синів українського і шотландського народів, був І.Франко. У статті **“Тарас Шевченко”** автор порівнює Р.Бернса з українським поетом: **“Близько 1840 р. в європейській літературі сталася подія важлива і характерна. У літературі з’явився мужик, простий сільський мужик. До того часу поети і повістярі ледве помічали його, а якщо й займалися ним у своїх творах, то мали його лише за декорацію, за німу фігуру, за безбарвну, сіру масу...”** [Франко, 1983, 248].

В українському літературознавстві започатковане І.Франком порівняння Р.Бернса і Т.Шевченка має свою тяглість. З плином часу змінилися погляди на порівняння цих двох великих народних поетів. У радянській критиці перевага надавалася шотландському поетові, його внесок у літературу завжди вважався вагомим у зіставленні з іншими народними поетами. У сучасних українських літературознавчих розвідках при порівнянні Р.Бернса і Т.Шевченка перевага надається останньому.

Твори Р.Бернса Леся Українка зараховувала до кращих серед зразків світової літератури. Шотландського поета вона прирівнювала до народних поетів Т.Шевченка і О.Кольцова.

Український поет, критик і перекладач П.Грабовський у своїх критичних працях не оминув великого сина Шотландії, якого характеризував як народного поета, що зображає з любов’ю рідний шотландський колорит, простих людей зі свого оточення.

Українське радянське літературознавство багате на праці, присвячені шотландському поету. Саме за радянських часів були написані дві наукові розвідки, присвячені Р.Бернсу: **“Поезія**

Роберта Бернса 1773–1789 р.р.” (І.Симоненко) та “Великий поет Шотландії” (Роберт Бернс в українських перекладах та літературознавстві) (О.Нечипорук).

1959 року в Чернівцях була захищена єдина кандидатська дисертація на теренах України: “Роберт Бернс в перекладах С.Маршака” (Є.Белашова). У підрозділі також систематизуються відгуки-рецензії на збірки перекладів поезії Р.Бернса. Радянська критична думка про Р.Бернса розвивалась у руслі політичної координації, але внесок українських радянських науковців у справу літературного аналізу і популяризації творчості шотландського поета, без перебільшення, є великим, незважаючи на прокомуністичну орієнтацію.

Українські науковці діаспори також не залишили без уваги творчість народного поета Шотландії, літературно-критичні оцінки Я.Рудницького, О.Бабія, Є.Маланюка беруться до уваги як відмінна від радянської рецепція Р.Бернса. Проаналізувавши праці науковців радянської України та діаспори, дисертація фіксує абсолютно полярні погляди: радянізовані і незалежницькі, проукраїнські. Що дає підстави визначати ступінь радянізації української “підсоветської” науково-критичної думки про Р.Бернса. На жаль, у поточному доробку сучасних науковців відсутні праці, присвячені творчості Р.Бернса, за винятком поодиноких згадок у контексті англійської літератури.

У третьому підрозділі **“Пісенність і синестезія у вірші-пісні Бернса та Шевченка”** простежуються спільні й подібні музично-пісенні засоби творчості двох національних поетів (типово “співочі” вірші, творче використання народної пісні), обґрунтовується популярність кожного поета в його національній музичній культурі. Збагачують розділ знову ж таки компаративістичні положення Г.Курчаба, М.Голашевської в дослідженнях взаємозв’язку літератури й музики. Завершують розділ проміжні висновки, в яких підсумовуються особливості рецепції Р.Бернса в Україні, визначається сутність українського прочитання шотландського поета.

У третьому розділі **“Рецепція Р. Бернса в Польщі”** простежується рецепція народного поета Шотландії у роздробленій державним поділом Польщі.

У першому підрозділі **“Тернистий шлях Р.Бернса до першого польського читача”** аналізуються причини значно меншої зацікавленості творчістю шотландського поета польськими перекладачами XIX ст. в порівнянні з російськими та українськими. Звертається увага на особливості культурно-історичного розвитку розчленованої державно-політичним поділом Польщі, міцні традиції шляхетської культури, захоплення постаттю героя-Наполена, яка мала б об’єднувати державу (твори К.Козьмяна, Ю.Вибицького). Пригальмувала входження шотландського поета в польську літературу надзвичайна популярність опублікованих шотландським письменником і літературознавцем Джеймсом Макферсоном “Поєм Оссіана” (“Pieśni Osjana”, 1765) в Польщі, співзвучних з думками й прагненнями тогочасної польської інтелігенції. Славетні подвиги предків, які описує сліпий бард – Оссіан, повинні були надихати своїм прикладом нащадків, і це не могло не зацікавити польських перекладачів, зморених

утисками чужинців і неволею. Вони понесли у широкі читацькі маси образ шляхетних лицарів, які, не вагаючись, йшли на смерть заради визволення з-під чужого ярма.

Твори Р.Бернса так само, як і у період передромантизму, не знайшли свого перекладача у “романтичній Польщі”, їх витіснили твори Д.Г.Байрона і В.Скотта, якими захоплювалися, перекладали, які критикували польські поети й письменники. Великий вплив Д.Байрона на польську літературу простежує знавець польського романтизму С.Маковський: “Pod wpływem Byrona tworzyli niemalże wszyscy nasi romantycy, a zwłaszcza Mickiewicz, Malczewski i Słowacki” (Під впливом Байрона творили чи не всі наші романтики, а особливо Міцкевич, Мальчевський і Словацький); В.Скотт у свою чергу ввійшов у польську літературу як творець оригінального літературного бачення історії.

На шляху поезії Р.Бернса до польського читача періоду романтизму було багато перешкод: надзвичайна популярність “Пісень Осіанна” Д.Макферсона, творів Д.Байрона, В.Скотта, захоплення ідеями “кресів” і “сарматизму”, неприйняття католицьким населенням особистої свободи протестанта. Проте, долаючи всі ці перешкоди, Р.Бернс прийшов до польського читача у контексті рецепції англійської літератури польським модернізмом.

Другий підрозділ **“Творчість Бернса в контексті рецепції англійської літератури польським модернізмом”** присвячено перекладам, інтерпретації лірики Р.Бернса “Молодою Польщею”. Звертається увага на істотне місце англійської літератури, зокрема поезії, та англійського естетизму в програмах “Молодої Польщі”. Аналізуються переклади Р.Бернса Яном Каспровичем (тоді засновником і завідувачем кафедри світової літератури і порівняльного літературознавства Львівського університету ім. Яна Казімежа). Саме Я.Каспрович став першим перекладачем Р.Бернса на польську мову. І це не випадково, адже польський поет народився так само, як і Р.Бернс, у селянській родині. Польський поет так само, як шотландський, захоплювався рідною природою, річкою й полем, і звичайно, обох поетів вабили до себе гори. Р.Бернс оспівав *Highlands*, а Я.Каспрович *Tatry*.

У Львові Я.Каспрович напише статтю “Motyw przyrody w poezji Angielskiej” („Мотив природи в англійській поезії”), яку там же, у Львові, виголосив у формі звіту 8 березня 1917 року. Ця праця польського поета й перекладача має безпосередній стосунок до рецепції Р.Бернса, належить до рідкісних видань, тому в цьому підрозділі ми детальніше її розглядаємо. У третьому томі п’ятитомника “Obraz poezji angielskiej” („Образ англійської поезії”) (1931р.) (також рідкісне видання) вміщено переклад балади Р.Бернса “Tom O’Shanter”, назва якої у польського транслятора трохи змінюється “Tom O’Shanter”. В українській літературі того часу відомий лише переклад вищезгаданої балади Р.Бернса, здійснений 1897 року П.Грабовським під назвою “Хома Баглай” (польська версія порівнюється з українською, а також з текстом оригіналу).

Переконливо велику роль у популяризації творчості Р.Бернса в Польщі відіграли лекції з

англійської літератури періоду романтизму професора Варшавського університету, українця за походженням, А.Третяка. У своїй праці „Literatura angielska w okresie romantyzmu (1798–1831)” („Англійська література в період модернізму”) автор у дванадцяти розділах змалював тенденції розвитку англійської літератури протягом майже тридцяти трьох років. Поряд зі Смолетом, Робертсоном у статті згадується і „wspaniała postać” („велична постать”) Р.Бернса, який є виразником ідей свого народу, а його витончений гумор викликає повагу й захоплення. Автор порівнює Р.Бернса з маловідомим поетом Кларе, який більшу частину свого життя провів у психіатричній клініці й творив тільки в хвилини просвітління. Своєю працею професор А.Третяк наблизив не тільки Р.Бернса, а й усю шотландську літературу епохи романтизму до польського читача, тим самим давши своїм співвітчизникам можливість не тільки збагнути літературний аспект, а й проаналізувати її у контексті історичного, національного й „народно-традиційного” розвитку.

Ян Каспрович і Анджей Третяк заклали основи широкого освоєння Р.Бернса польським читачем. Завдяки своїм лінгвістичним знанням, розумінню культурно-історичних і соціально-політичних контекстів – шотландського та польського – вони зуміли донести образ Р.Бернса і його поезію до широких читацьких мас не тільки польської інтелігенції, а й до пересічного читача, простих людей, яким поезія великого сина шотландських гір стала близькою і зрозумілою.

У третьому підрозділі **“Бернс у комуністичній Польщі”** зроблено огляд і аналіз перекладів творів Бернса та літературно-критичних статей про його творчість, опублікованих у Польщі 50–70-х рр. ХХ ст. (Г.Сінко, К.Настулянка, З.Кершис, та ін.). Справжній пік популярності Р.Бернса в Польщі припадає на 1951–1956 роки, час найактивнішої комунізації польської культури. Переклади з Р.Бернса широко друкувалися у популярних польських виданнях “Młodzież Świata”, “Twórczość”, “Radio – Świat”, “Dookoła Świata”, „Nowa Kultura”, „Kalendarz Szpilek”. Статті, присвячені творчості великого шотландського поета, побачили світ у виданнях “Głos Pracy”, “Widnokreghi” та ін.

Польські переклади з Р.Бернса у виконанні Л.Мар’янської, Є.Ловінського, С.Кринського, Р.Стіллера порівнюються зі синхронними їм російськими (С.Маршака) та українськими (В.Мисика, М.Лукаша).

Проаналізувавши переклади, які друкувалися у польських виданнях комуністичних часів, ми дійшли висновку, що у трьох країнах “соцтабору” – Росії, Україні та Польщі – перекладались одні і ті самі твори шотландського поета, провідними темами яких були подружня вірність, кохання, сімейні відносини, тяжка селянська праця, міцна дружба до смерті.

З 1980 року розпочинається спад інтересу до творчості Р.Бернса, як відгук на його популярність у СРСР (схоже ставлення до постаті Р.Бернса було зауважено після здобуття незалежності Україною).

Незважаючи на гальмівний процес, побачили світ стаття С.Добровольського, присвячена шотландському поетові, та вірші-посвяти В.Ковалевського і Д.Стюарта. Проаналізувавши творчість Р.Бернса в Польщі за комуністичних часів, переконуємось у тому, що популярність творів митця Шотландії серед польських читачів досягнула піку саме тоді, і це пов'язується з впливом соціалістичної ідеології. Але саме у такій корпоративній популяризації вбачаємо і позитивні моменти: поезія Р.Бернса дійшла до широких читацьких мас Польщі.

У четвертому підрозділі **“Р.Бернс як втілення Шотландії для сьогоденного поляка”** йдеться про зростання широкої масової популярності Р.Бернса, спричиненої зацікавленістю сьогоденного поляка Шотландією, однією з небагатьох країн, якій під час глобалізації, нівеляції традиційного й всього національного вдається зберігати власний національний дух. У свідомості поляка Р.Бернс для шотландця є тим, що об'єднує народ у відстоюванні національного, неповторного. Презентується широка соціокультурна панорама польського реципієнта Р.Бернса: музичні програми, театральні вечори, хаггіс-клуби, інтернетові сторінки; зауважується, що Бернс-пісняр, бард витісняє Бернса-поета, але спонукає до зростання популярності Р.Бернса і його батьківщини в Польщі.

У **Висновках** узагальнено результати дослідження особливостей рецепції творчості Р.Бернса в Україні, Росії та Польщі. Вивчивши рецепцію Р.Бернса у трьох слов'янських країнах – Україні, Росії та Польщі – і зіставивши всі три її прояви між собою, синтезуємо результати досліджень.

Загальні закономірності процесу входження поезії шотландського поета в інший національний контекст передбачають спільну для всіх приймаючих літератур передумову рецепції: 1) сприйняття преромантизму визначається розумінням романтизму; 2) “екзотичність”, **ІНШІСТЬ** Р.Бернса, спричинена особливим діалектом і етнічними прикметами шотландських горян; 3) освоюється Р.Бернс іншими літературами через переклад. Входження у слов'янський контекст визначає особливі для всіх трьох національних приймаючих літератур диференційні ознаки: 1) сприйняття неслов'янського преромантика, поета з іншого мовно-культурного обшару, передбачає складність рецептивного шляху, яка долається трьома приймаючими культурами подібними способами; 2) хронологічне відставання в освоєнні Р.Бернса слов'янськими літературами, в порівнянні з провідними західноєвропейськими, пов'язане з запізним розвитком перших і т. зв. “комплексом нижчості” слов'янських літератур на обшарах світової літератури; 3) сповільнене освоєння Р.Бернса слов'янськими літературами спричинює й запізніле наукове осмислення його творчості. Попри спільні диференційні ознаки, кожна література освоює шотландського барда по-своєму, виявляючи в цьому окремій, індивідуальні ознаки. Стосуються вони як динаміки рецепції Р.Бернса, так і шляхів його освоєння.

Відзначаємо, що рецепція творчості шотландського поета у кожній з цих країн мала свою, інколи навіть складну історію, яка переживала як періоди піднесення, так і занепаду.

Безпосередньо на процес рецепції впливали зовнішні чинники: історичні, політичні і соціальні. Ці фактори зумовлювали й те, що на терени України Р.Бернс прийшов аж через п'ятдесят один рік після своєї смерті (1796 р.), тобто у 1847 році; значно раніше, 1800 року, побачив світ у журналі “Иппокрена” перший російський переклад його вірша “На честь Томпсона”. До роздробленої державним поділом Польщі, замилованої піснями Оссіана і зосередженої на патріотичних інспіраціях, країни зі шляхетською культурою, твори Р.Бернса прийшли наприкінці ХІХ століття.

Різними були і шляхи надходження поезії Р.Бернса до читача цих країн: до Росії твори шотландського поета надходили, як правило, безпосереднім шляхом. До поділеної між двома імперіями України твори шотландського поета надходили переважно опосередковано: у східну частину країни – переважно російським шляхом, на західну – як російським, так і австрійсько-німецьким, до радянського українського читача Р.Бернс потрапляє у вигляді російських перекладів і в форматі українськомовних перекладів, здійснених з оригіналів. До польського читача вірші шотландця приходять з перших рук, значно рідше – опосередковано, посередник змінюється залежно від часу рецепції: австро-німецьким шляхом – у кінці ХІХ століття; російським – у час окупації Польщі Радянським Союзом; не виключаємо також українського впливу, зокрема на переклади Я.Каспровича на початку ХХ ст.

Розглянувши творчість шотландського поета як об'єкт перекладу, дисертант реконструював етапи її творчого освоєння, при цьому охоплено віднайдені ним переклади, які були зроблені на теренах кожної з трьох країн, починаючи від найперших, інколи не зовсім вдалих, і закінчуючи найновішими перекладами, вміщеними в мережі “Інтернет”. Спостерігши спільне у подоланні шотландського бар'єру для українського, російського і польського перекладача, виявивши окреме – пов'язане з їхньою національною перекладною традицією, зауважено активну індивідуальну творчу рецепцію авторів перекладних версій, їх рецептивний почерк. Українські, російські, польські переклади порівняно між собою, і, звичайно, з текстом оригіналу. Відзначаються власні інтерпретації авторів, елементи фольклоризації, русифікації, українізації й полонізації як відображення особистої індивідуальності й національної приналежності перекладачів.

Систематизація фактів історико-літературного і критичного вивчення творчості Р.Бернса в трьох країнах – від перших стислих рецензій на переклади поета і критичних відгуків, які стосувалися здебільшого біографічних аспектів, аж до наукових дисертацій – дозволила реконструювати науково-критичне освоєння Р.Бернса у слов'янському обшарі, а порівняння трьох літературознавчих рецепцій Р.Бернса між собою уможливило фіксацію цікавих фактів й на їх основі зробити узагальнення. Так, наприклад: у радянській Росії взірцем перекладацької майстерності вважали переклади С.Маршака, його мистецького рівня з тогочасних поетів не міг досягнути жоден з його побратимів-перекладачів. Українська критика стверджувала самотність перекладів В.Мисика і М.Лукаша, які в деяких аспектах ближчі до оригіналу, досягають більшої

еквівалентності, ніж віршовані версії загально визнаного російського метра. У польськомовних джерелах ті ж переклади “неперевершеного” у Союзі С.Маршака критикуються, а найточнішими в результаті детального порівняльного аналізу визнаються німецькі переклади Ф.Фрейліграта. Як бачимо, національна ментальність, національна наукова традиція, історичні й політичні чинники мали вплив на відмінну, а деколи й на цілком полярну оцінку перекладацької рецепції Р.Бернса у критиці трьох країн. Р.Бернс, його життєвий і творчий шлях часто порівнювались у літературознавчих розвідках як з національними поетами цих трьох народів (Шевченко, Кольцов, Каспрович), так і з відомими митцями світової літератури (Шекспір, Шеллі, Скотт).

Простежена у роботі динаміка популярності Р.Бернса серед широких читацьких мас трьох країн, зумовлена суспільно-історичними і соціально-політичними чинниками. З ними були пов’язані часи великого зацікавлення постаттю Р.Бернса й часи його несправедливого забуття. Гіпотетичним методом від противного прояснилися причини запізненого входження Р.Бернса до широкої читацької публіки в Польщі. Результати дослідження свідчать, що, незважаючи на загальну гальмівну дію комуністичної ідеології щодо творчих процесів і розвитку літератури, епоха “советизації” сприяла популяризації поета-орача, співця трударів, а 60-і роки стали піковим періодом у рецепції шотландця в усіх трьох країнах (у Польщі – періодом еруптивної рецепції Р.Бернса). Як реакція на комуністичну ідеологію бачиться нам спад у рецепції Р.Бернса в Польщі, Україні та Росії. Спад динаміки рецепції прямо пропорційний силі антикомуністичних настроїв (найменша – в Росії, найбільша – в Україні).

Факти свідчать, що творчість Р.Бернса проникає в музичну культуру України, Росії та Польщі. Відомі численні музичні обробки творів шотландського барда. Найширше пісенний вірш поета проник у музичну культуру Росії, і сьогодні він там, у країні-шанувальниці авторської пісні й вуличного співу, відіграє роль популярного пісняра. Поряд з питанням пісенності бернсового вірша постає питання явища синестезії, яке досліджувалось у працях польських літературознавців (Г.Курчаба, М.Голашевської) і розглянуте на прикладі пісенного вірша Р.Бернса та Т.Шевченка. Типологічний аналіз пісенності творів шотландського та українського поетів вказав на спільну генезу пісенності й відмінні національні способи її реалізації.

Дослідження рецепції поезії Р.Бернса показало, що його твори, які були написані понад двісті років тому, залишаються актуальними і в наш час, надалі зацікавлюють широку читацьку публіку, і сьогодні твориться пасивна, продуктивна й активна рецепції його творчості в Росії, Україні та Польщі. Дисертант вважає, що після спаду популярності у посткомуністичний період настане велике повторне зацікавлення його поезією, адже така тенденція має місце ось уже два століття. На думку дисертанта, останнє слово про Р.Бернса ще не сказане, а наша праця допомогла увиразнити на тлі слов’янських літератур самобутній характер творчості шотландського поета, у контексті світової літератури утвердити місце для трьох європейських

літератур – шотландської, української і польської, – які довго і несправедливо витіснялися п'ятьма головними європейськими.

ПРАЦІ, ОПУБЛІКОВАНІ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Рецептивний аналіз перекладів поезії Роберта Бернса російською мовою. // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Літературознавство. – Тернопіль: ТНПУ, 2005. – Вип. XVI. – С. 253 – 261.

2. Павло Грабовський – український інтерпретатор поезії Роберта Бернса // Мандрівець. – Тернопіль: Мандрівець, 2006. – Вип. 3(62). - С. 62 – 66.

3. Рецептивна бернсіана Івана Франка та його російських і польського побратимів // Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах: збірник наукових праць. – К.: ІВЦ Держкомстату України. – 2006. – Вип. 13. – С. 30 – 38.

4. Рецепція Р. Бернса у комуністичній Польщі // Мандрівець. – Тернопіль: Мандрівець, 2006. – Вип. 6. – С. 61 – 64.

5. Іван Франко – український критик і перекладач Роберта Бернса. // Матеріали VII Всеукраїнської науково-практичної конференції “Гуманітарні проблеми становлення сучасного фахівця”: В 3 т. – Т.2 / За заг. ред. А.Г.Гудманяна, О.В.Петренка. – К.: НАУ, 2006. – С. 244 – 246.

6. Іван Франко – перекладач поезії Роберта Бернса // Актуальні проблеми гуманітарної освіти: збірник наукових праць / За заг. ред. проф. Онкович Г.В. та проф. Ломаковича А.М. – Київ-Кременець: РВЦ КОПІ ім. Тараса Шевченка, 2006. – С. 149 – 152.

АНОТАЦІЇ

Янусь Н.В. Рецепція Роберта Бернса в Україні, Росії та Польщі. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.01.05 – порівняльне літературознавство. – Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка. – Тернопіль, 2006.

У дисертації здійснено комплексний аналіз сприйняття особистості й творчого доробку Р.Бернса українською, російською та польською читацькими публіками. Проаналізовано різні форми рецепції (наукові праці, переклади, рецензії, відгуки, критичні зауваження, музична рецепція). Велика увага приділяється літературному перекладу як різновиду рецепції. Українські, російські та польські переклади порівнюються між собою (за критерій відбору береться синхронність), а також з оригіналом шотландського поета. Систематизовано літературно-критичні відгуки, які мали місце у трьох слов'янських країнах від початку ХІХ і до початку ХХІ століття. Простежено рецепцію шотландського поета в музиці через типологічний аналіз пісенності й синестезії у вірші-пісні Р.Бернса та Т.Шевченка.

Ключові слова: літературно-критична рецепція, музична рецепція, поезія Р.Бернса, художній переклад, Україна-Росія-Польща.

Янусь Н.В. Рецепция Роберта Бернса в Украине, России и Польше. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.01.05 – сравнительное литературоведение. – Тернопольский национальный педагогический университет имени Владимира Гнатюка. – Тернополь, 2006.

В диссертации осуществлен комплексный анализ восприятия личности и творческого наследия Р.Бернса украинским, русским и польским читателем. Проанализировано разные формы рецепции (научные труды, переводы, рецензии, отзывы, критические заметки, музыкальная рецепция). Большое внимание уделяется литературному переводу как основной форме рецепции. Исследованы русские переводы: И.Козлова, М.Михайлова, О.Чуминой, Т.Щепкиной-Куперник, В.Федотова, С.Маршака; украинские переводы: И.Кулика, И.Франка, П.Грабовского, В.Мысика, В.Щурата, Я.Рудницкого, Н.Лукаша; польские версии: Я.Каспровича, Л.Марьянской, Е.Ловинского, С.Крынского, Р.Стиллера. Украинские, русские и польские переводы сравниваются между собой (за критерий отбора берется синхронность), а также с оригиналом шотландского поэта. Систематизированы литературно-критические отзывы (В.Белинского, Н.Огарева, Д.Писарева, И.Франка, П.Грабовского, И.Симоненко, О.Нечипорук, А.Третьяка, Г.Синко, К.Настулянки, З.Кершис), которые имели место в трех славянских странах от начала XIX и до начала XXI века. Жизненный и творческий путь Р.Бернса часто сравнивался в литературных отзывах как с биографиями национальных поэтов, так и с классиками всемирной литературы (А.Кольцов, Я.Каспрович, П.Шелли, Т.Шевченко, У.Шекспир, В.Скотт). Рассматривается рецепция шотландского поэта в музыке, которая прослеживается путем типологического анализа песенности и синестезии в стихе-песне Р.Бернса и Т.Шевченко. Систематизированы факты проникновения творчества Р.Бернса в музыкальную культуру Украины, России и Польши. Известны многочисленные музыкальные обработки произведений шотландского барда, большая часть которых осуществлена русскими композиторами Д.Шостаковичем, Г.Свиридовым, В.Оранским, Г.Фридом, В.Волковым, Е.Колмановским. Популярна поэзия шотландского поэта среди русских бардов, которые исполняют ее под акомпанемент гитары. В репертуаре известной исполнительницы Н.Матвеевой присутствует песня на стихи Р.Бернса “Переплетается туман в лощинах поутру”. Бард В.Машин автор музыки и исполнитель песен на слова шотландского поэта: “Березы Эберфельди”, “Босая девушка”, “Брюс – шотландцам”, “Был честный фермер мой отец”, “В горах мое сердце”, “В ячменном поле”.

Ключевые слова: литературно-критическая рецепция, музыкальная рецепция, поэзия Р.Бернса, художественный перевод, Украина – Россия – Польша.

Yanus N.V. The Reception of Robert Burns'poetry in Ukraine, Russia and Poland. – Manuscript.

A Thesis for the Scholarly Degree of Candidate of Philology in Specialty 10. 01. 05. – Comparative Literary Studies.– Ternopil National Pedagogical University named after Volodymyr Hnatyuk. – Ternopil, 2006.

The dissertation provides the complex analysis of the process of reception of the personality of R.Burns and his literature work by Ukrainian, Russian and Polish readership. The different forms of reception (scientific works, translations, reviews, responses, critical comments, musical reception) have been analyzed. Much attention is paid to the literal translation as the form of reception. Ukrainian, Russian and Polish translations are compared (the synchronicity is taken for the criterion of selection). The translations are also compared with the original texts of the Scottish poet. The literature critical reviews, which took place in three Slavic countries since the beginning of the XIX and to the beginning of the XXI century, are systematized. The reception of the Scottish poet in music through the typological analysis of singing ability and synaesthesia in poem-song of R.Burns and T.Shevchenko is observed.

Key words: literature-critical reception, musical reception, R.Burn`s poetry, literal translation, Ukraine – Russia – Poland.

Підписано до друку 04. 12. 2006 р. Формат 60x90/16.
Папір друкарський. Друк RESO. Ум. друк. арк. 0,9.
Наклад 100 прим. Зам. № 30.

Видрук оригінал-макету:
видавничо-поліграфічний центр
Кременецького обласного гуманітарно-педагогічного інституту ім.Тараса Шевченка
вул. Ліцейна 1, м. Кременець, Україна, 47003